

IFLA-konferencia – mindenekelőtt – a szabványok és a szerzői jog szemszögéből

ISBD és IFLA LRM

2019 augusztusától vált hivatalossá, hogy a jövőben az OSZK két munkatársa is részt vesz az IFLA könyvtári információfeldolgozás szempontjából meghatározó jelentőségű munkacsoportjainak tevékenységében. A két szabványfelülvizsgáló-munkacsoport közül az egyik az ISBD Review Group, amely a Nemzetközi Szabványos Bibliográfiai Leírási Szabályzat (*International Standard Bibliographic Description – ISBD*), míg a másik az IFLA BCM Review Group, amely a *bibliográfiai fogalmi modellek* fejlesztéséért és gondozásáért felel. Előbbiben Fejes Judit, utóbbiban pedig *e sorok szerzője* képviseli mostantól hazánkat és a nemzeti könyvtárat. A tagokkal kapcsolatban alapvető elvárás, hogy részt vegyenek az IFLA-közgyűlések keretében megtartott munkacsoport-értekezleteken. Utóbbiak a szokásos formalításokon (elnökválasztás, munkabeszámolók és -tervek elfogadása stb.) túl a kurrens feladatokhoz köthető szakmai vitákra is kiterjednek. A fogalmi modellekkel foglalkozó szabványfelülvizsgáló-munkacsoport jelenlegi legfontosabb feladata a különböző modellek összehangolása, így mindenekelőtt a múzeumi szférával együttműködésben létrehozott FRBRoo-dokumentum felülvizsgálata, az új könyvtári referenciamodellel (IFLA LRM¹) való megfeleltetése, ennek folytán pedig egy új közös modell (LRMoo) kidolgozása.

Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)

Az IFLA-közgyűlések szokásos programjának része az *ETO Konzorcium*² beszámolója az éves munkáról, az ETO-val kapcsolatos újabb fejleményekről,

amely utóbbiak között említendő az OSZK ez évi csatlakozása a konzorciumhoz. Míg a nemzeti könyvtár a Nemzeti Névtér rendszerében szándékozik megjeleníteni az ETO új kiadását, addig a konzorciumhoz ugyancsak most csatlakozó szerbek az UDC Hub elnevezésű online platformon publikálják a saját új táblákat, amelyeket a nemzeti könyvtár részéről 26 osztályozási szakértő, illetve 6 önkéntes fordító segítségével készítettek el. A munkát a projektvezető mellett további három munkatárs koordinálta, akik külön-külön feleltek a humán területért, a társadalom- és természettudományokért. A *Matica Srpska* könyvtára két koordinátort és hat fordító munkatársat (könyvtári alkalmazottat) kölcsönzött a munkához, míg a belgrádi Egyetemi Könyvtár további egy koordinátorral és 24 fordítóval (18 könyvtáros, 6 hallgató) vette ki részét a fordításból, amely során a korábbi – szerb-horvát nyelvű – kiadásra építhettek. Forrásnyelvként ugyanakkor kizárólag az angolt használhatták, mivel az egyéb nyelvű kiadásokhoz való hozzáférés további előfizetéshez kötött. (A más nyelvű kiadásokkal való behasonlítás pedig olykor nagy könnyebbséget jelentene: az IFLA LRM magyarításakor igencsak hiányolták a fordítók, lektorálást végzők, hogy az eredeti angol nyelvűn kívül – akkor még – nem publikáltak további változatokat.)

Az ETO új kiadásában található változásokról **Aida Slavic** főszerkesztő aszszony adott rövid tájékoztatást: többek között bővült, finomodott a nyelvi, a földrajzi, a személyi alosztások köre, valamint kiegészültek, esetenként korrigálódtak a gyorsan fejlődő tudományok (számítástechnika, biológia, orvostudomány stb.). Fontos, hogy egyes szimbólumok jelentése változott, illetve új jelek kerültek bevezetésre. Példának okáért a kettőskereszt (#) az egyszerű számokat előzi meg ezentúl: pl. 681.6-62#3, aminek jelentése: háromszínű grafikus reprodukciós be rendezés; valamint a függőleges vonal az ETO-jelzetek rövidítésére szolgál (pl. 329.12:329.13:329.23 helyett 329.12|13|23).

A szemantikus webes fejlesztési tendenciák fényében kulcsfontosságú, hogy a konzorcium egy olyan több szintű kiszolgálói rendszeren dolgozik, amely a kapcsolt adatok (Linked Data) egy részéhez nyílt, egy másikhoz fizetőfalas hozzáférést biztosít majd, egyben változtatni szeretnének az URI-k felépítésén, valamint az XML/RDF sémán.

Szemantikusweb-építési praktikák

A szingapúri *National Library Board* alá a nemzeti könyvtáron és levéltáron kívül további 26 közkönyvtár tartozik. Különleges projektjükben a digitalizált könyvtári állomány strukturálatlan, természetes nyelvi szövegeiből nyertek ki a szövegbányászat eszközeivel a továbbiakban jól strukturálható entitásadatokat. Az entitásfelismerési algoritmusok alkalmazásával azután RDF-nyelven megfogalmazott kapcsolatokat létesítettek az egyes entítások között.³

A könyvtárakat máig meghatározó rekordcentrikus szemlélettől való eltávolodás szempontjából különösen előremutató az OCLC szervezet „*Passage*” kuta-

tási projektje⁴, amely a nyílt forráskódú, strukturált adatok szerkesztésére alkalmas *Wikibase* applikációegyüttesen alapul, és egyszerű mechanizmusokat kínál a könyvtárosok számára, hogy kapcsolt adatokat hozzanak létre, ontológiákat építsenek. A korábbi leírási metódusokat – az eltérő helyszíneken létrejött adatokra épülő – tudásgráfok alkotása váltja fel, ami igényli az együttműködő rendszerek meglétét, az adatimport és -export egyszerűsítését. Az OCLC által fejlesztett megoldásokkal kiegészített Wikibase platform használatának egyik fontos előnye volt, hogy a projektben részt vevő könyvtárosok anélkül is ellenőrizni tudták, hogyan jelennek meg az általuk létrehozott adatok discovery felületen, hogy ki léptek volna a metaadat-létrehozás munkafolyamatából. A projekt fontos tapasztalata volt az authority és a bibliográfiai adatok közötti különbségek elmosódása a Wikibase-alapú leírásokban. A projektrészvevők paradigmaváltásként tekintenek a rekordoktól a tudásgráfok irányába való elmozdulásra.

Ahava Cohen arról számolt be⁵ – a tőle megszokott lelkesedéssel –, hogyan lett az Izraeli Nemzeti Könyvtár által épített s gondozott authority állományból nemzeti authority adatbázis, ha úgy tetszik: *Nemzeti Névtér*. Az országban használt nyelvek szerint eleinte négy különálló részből felépülő authority állományt előbb a VIAF segítségével próbálták egységesíteni, később egy másik megoldáshoz folyamodtak, a MARC-alapú authority rekordokon belül a kitüntetett hozzáférési pontok 1XX-es mezőjéhez egy nem szabványos \$9 almezőt definiáltak, amellyel a bibliográfiai rekordhoz hozzá tudták kapcsolni az authority rekordban található megfelelő nyelvű és írásrendszerű névformát:

<u>035</u>	‡a (NLI)000013916
<u>010</u>	‡a n 50047804
<u>046</u>	‡f 1894-07-13 ‡g 1940-01-27 ‡2 edtf
<u>100</u>	1 ‡a Babel, I. ‡q (Isaak), ‡d 1894-1940 ‡9 lat
<u>100</u>	1 ‡a Бабель, И. ‡q (Исаак), ‡d 1894-1940 ‡9 cyr
<u>100</u>	1 ‡a בבל, יצחק, ‡d 1894-1940 ‡9 heb
<u>370</u>	‡a Odesa (Ukraine) ‡b Moscow (Russia) ‡2 nliaf
<u>375</u>	‡a male

Az izraeli nemzeti authority adatbázis (NNL10) 1,5 millió név-authorityt tartalmaz, további 193 000 testületi- és rendezvénynevet, 31 000 egységesített címet, 967 000 tárgyszót, 157 000 földrajzi nevet, amelyek között a felhasználók a saját nyelvükön és írásrendszerüket használva kereshetnek. Öt év leforgása alatt az NNL10 egyetlen könyvtár authority adatbázisából 20 aktív, és a világ egyéb részein található megszámlálhatatlan passzív intézmény kiszolgálójává nőtte ki magát. Természetesen, a kor szellemének megfelelően, további cél az adatok Lin-

ked Data-ként való felhasználása, amely nem kevés manuális beavatkozást igényel az egyes nevek rendezése, összeillesztése kapcsán, valamint együtt jár a rekordok azonosítókkal (pl. VIAF, ORCID) való gazdagításával.

Hazai szempontból sem elhanyagolható fontosságú a könyvtári feldolgozás során alkalmazott nemzetközi authority állományok és névterek kérdése, hiszen az szorosan kapcsolódik – példának okáért – az új katalogizálási szabályok bevezetéséhez is. Ezért is követtük különös figyelemmel a kapcsolt adatokkal foglalkozó műszaki albizottság (Linked Data Technical Sub-Committee, LIDATEC)⁶ IFLA-névterekkel kapcsolatos tevékenységéről szóló beszámolót. Ebből kiderült, hogy a könyvtárak világában ajánlottan alkalmazott névterek gondozásának, építésének finanszírozási modellje még kidolgozás alatt áll, és – többek között – az is felvetődött, hogy a nemzeti könyvtárak járuljanak hozzá a kapcsolódó feladatok elvégzéséhez.

A feldolgozás elemkészletei esetében a nemzetközi megfelelés és a webes láthatóság érdekében megfontolandó az IFLA-névterek és UDC-névterek egyeztetése (mappolása), együttműködése a nemzeti névtérrel.

Szerzői jog, kiadói-könyvtári együttműködés

A szerzői jog továbbra is „forró” téma az IFLA berkeiben, így nem egy előadást szenteltek ezúttal is a kérdésnek. Különösen érdekes volt hallani a kontrollált digitális kölcsönzésről⁷, amely az amerikai „fair use”/kanadai „fair dealing” mentén megfogalmazott szolgáltatási politikán alapul, és lényege, hogy a könyvtár a digitális másolatokat a nyomtatott példányok számában kölcsönöztesse. Ez egyébiránt egybevág az uniós jogszabályokból következő modellel, ahogy az is harmonizál az aktuális EU-tőrekvésekkel⁸, hogy a szolgáltatás nem a kiadók által kínált licenctalapú e-kölcsönzést kívánja leváltani, hanem elsősorban a *kereskedelmi forgalomból kikerült, ugyanakkor még jogvédett művekre* koncentrálni.

A könyvtárakra a kiadók a mai napig hajlamosak konkurenciaként tekinteni. Legújabbban az e-kölcsönzés térhódítása által érzik fenyegetve piaci stabilitásukat. Nem az IFLA-konferencián bemutatkozó Panorama projekt⁹ az első, amely – a kiadói, könyvterjesztői és könyvtári adatok egybegyűjtésével és elemzésével – rávilágít a könyvvásárlási és könyvkölcsönzési aktivitás korrelációjára. A kiadók és könyvtárak közötti együttműködések ösztönző kezdeményezés például kimutatta, hogy a korábban kikölcsönzött könyvet az esetek nagyobb részében, mintegy 60 %-ában az olvasók meg is vásárolják, illetve 77 %-uk további műveket is vásárol a szerzőtől.

Időszaki kiadványok

Az időszaki kiadványok dinamikus világa általában kihívások elé állítja a könyvtári szakembereket. **Gaëlle Béquet**, az ISSN Nemzetközi Központ vezetője a szabvány 2007-es revízióját követő eseményekről számolt be¹⁰, így például az

IFLA LRM megjelenéséről, a fogalomkonszolidációról, amelynek révén a korábban bevezetett „folytatódó forrás” kifejezés helyébe a „diakronikus mű” lépett, stb., valamint felvetette, hogy az ISSN-nel szemben újabban megfogalmazódik elvárásként, hogy valamiféle minőségi „védjegy” szerepét töltsse be, ami sose volt célja.

Egy további előadás tárgya volt az időszaki kiadványok több könyvtári gyűjteményre kiterjedő, példányszintű állományelemzése, amelynek elsődleges célja a (kollektív) *gyűjteményszervezés optimalizálása* és a *gyűjteményi átfedések feltérképezése*. Utóbbinak legfőbb akadályja lehet az előadó szerint a megfelelő numerikus azonosítók hiánya. Az előadás alapjául szolgáló tanulmány¹¹ részletesen ismerteti az eltérő állományadatok kinyerésére, egyeztetésére (mappolására) kidolgozott eljárásmenetet, amely a példányszintű elemzés alapja, és amelyet meg kell előznie az állományátfedések bibliográfiai szinten zajló (az OCLC WorldCat katalógusára építő) azonosításának. Az *állományelemzés* és a *közös katalógusépítés* mellett az *adatmigráció* előkészítése szempontjából is fontos az időszaki kiadványok állományadatainak standardizálása, ahogy az például az Illinois-i Egyetem egyik könyvtárában zajlott, ahol az állománymegjegyzéseket – a vonatkozó előadásban¹² meglehetősen részletességgel ismertetett – automatizált eljárással egységesítették.

Zárszó

Jelen írásunknak nem volt célja, hogy számba vegye mindazon előadások és egyéb alkalmak tartalmát, amelyekben az IFLA-rendezvény hat napja alatt részt vehettünk, csupán a témák sokféleségét érzékeltető rövid beszámolóra vállalkoztunk. Fontos emellett hangsúlyoznunk, hogy az OSZK-s munkatársaknak az IFLA-munkacsoportokban való részvétele egyedülálló helyzet, amennyiben a korábbiaktól eltérően ezúttal közvetlen ráhatást jelent a nemzetközi katalogizálás alapvető dokumentumainak és modelljeinek alakítására, hozzájárulva egyúttal nemzetközi szakmai jelenlétünkhöz.

Jegyzetek

1. IFLA Library Reference Model (LRM) – elérhető elektronikusan öt nyelven, köztük magyarul: <https://www.ifla.org/publications/node/11412> (2019.10.01.)
2. UDC Consortium, elektronikusan elérhető: <http://www.udcc.org/> (2019.10.01.)
3. Ee, Min Hoon: *Mining Text, Linking Entities – NLB’s Journey*. Elhangzott: IFLA WLIC 2019 – Athens, Greece – Libraries: dialogue for change, Session 114 – Knowledge Management with Information Technology and Big Data. Elektronikusan elérhető: <http://library.ifla.org/2448/1/114-ee-en.pdf> (2019.10.01.)
4. A projektről készül jelentés e-könyv formájában olvasható: *Creating library linked data with Wikibase: lessons learned from Project Passage* (online). Dublin, Ohio, USA: OCLC Research, 2019. Elektronikusan elérhető: <https://www.oclc.org/content/>

- dam/research/publications/2019/oclcresearch-creating-library-linked-data-with-wikibase-project-passage.pdf (2019.10.01.)
5. Cohen, Ahava: *'This small one shall be great': NNL10 – from local authority database to national (and international) powerhouse.* Elektronikusan elérhető: <http://library.ifla.org/2499/1/181-cohen-en.pdf> (2019.10.01.)
 6. About the Linked Data Technical Sub-Committee. Elektronikusan elérhető: <https://www.ifla.org/DE/about-lidatec> (2019.10.01.)
 7. A szolgáltatás honlapja: <https://controleddigitallending.org/> (2019.10.01.)
 8. Vö.: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról. Elektronikusan elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN> (2019.10.01.)
 9. A projektről: <https://www.panoramaproject.org/> (2019.10.01.)
 10. Béquet, Gaëlle: *It takes a world to review a standard like ISSN!* Elhangzott: IFLA WLIC 2019 – Athens, Greece – Libraries: dialogue for change, Session 208, Serial, Continuing Resource and Scholarly Communication Related Standards – Serials and Other Continuing Resources. Elektronikusan elérhető: <http://library.ifla.org/2470/1/208-bequet-en.pdf> (2019.10.01.)
 11. Keller, Shannon – Wood, Amy: *Using standard numbers to conduct a serial item-level holdings analysis of the ReCAP partners' collections.* Elhangzott: IFLA WLIC 2019 – Athens, Greece – Libraries: dialogue for change, Session 208, Serial, Continuing Resource and Scholarly Communication Related Standards – Serials and Other Continuing Resources. Elektronikusan elérhető: <http://library.ifla.org/2467/1/208-keller-en.pdf> (2019.10.01.)
 12. Carlstone, Jamie: *Creating new policies and automating standardization for serials holdings records.* Elhangzott: IFLA WLIC 2019 – Athens, Greece – Libraries: dialogue for change, Session 208, Serial, Continuing Resource and Scholarly Communication Related Standards – Serials and Other Continuing Resources. Elektronikusan elérhető: <http://library.ifla.org/2469/1/208-carlstone-en.pdf> (2019.10.01.)

Füzéki István-emlékérmet kapott Balogh Mihály

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete együttműködő partnereivel, az Országos Széchényi Könyvtárral, a Könyvtári Intézettel és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárával 2019. október 25-én pénteken délután 14 órai kezdettel ünnepi megemlékezést tartott az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseinek tiszteletére.

Koszorúzással emlékeztek meg az 1956-os forradalom mártír könyvtárosára,

Füzéki Istvánra, akit bátor kiállásáért a szovjet csapatok kivégeztek.

A megemlékezés folytatásaként ünnepélyes keretek között adták át a 2019. évi

Füzéki István-emlékérmet. A 2019-es díjazott Balogh Mihály,

az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum nyugalmazott igazgatója.

(Forrás: <https://mke.info.hu/>)